

Ekonomická situace a materiální životní podmínky z pohledu veřejného mínění ve středoevropském srovnání

Jan Červenka

V mezinárodní spolupráci na bázi CEORG¹ již několik let probíhají paralelně v České republice, Maďarsku a Polsku, k nimž se příležitostně připojují i další státy střední, východní či jihovýchodní Evropy, srovnatelné výzkumy veřejného mínění na řadu rozličných témat. K více či méně pravidelně opakovaným šetřením, která se v tomto rámci uskutečňují, patří i několik otázek týkajících se ekonomické situace země a materiálních životních podmínek domácností. Poslední výzkum na toto téma byl realizován v průběhu léta 2004 a kromě tradičních účastníků se do něj zapojilo i Slovensko.²

Nejprve všichni dotázaní posuzovali aktuální ekonomickou situaci své země.³ Ukazuje se, že v tomto ohledu obecně vysoce převažují kritické názory nad příznivým míněním – viz tabulku 1a až 1d. Nejmenší nespokojenost byla přitom zaznamenána v Maďarsku (40 % „špatná“ ekonomická situace, ale jen 4 % „dobrá“) a největší na Slovensku (70 % „špatná“, 2 % „dobrá“). Mínění polské a české veřejnosti se nacházelo mezi nimi a navzájem se dosti podobalo. Podle nejnovějších výsledků 9 % českých občanů považuje aktuální ekonomickou situaci ČR za dobrou, 53 % za špatnou a 37 % ji charakterizuje jako „ani dobrou, ani špatnou“. V Polsku 7 % lidí vnímá situaci jako dobrou, 56 % jako špatnou a 31 % ji hodnotí neutrálně.

Hodnocení v ČR se od ledna 2004 příliš nezměnilo, i když statisticky je poněkud lepší. Oproti období let 2001 – 2002 ovšem vyznívá podstatně hůře. Zřetelné zhoršení hodnocení ekonomické situace bylo v průběhu posledních dvou let zaznamenáno i v Maďarsku, ačkoli Maďaři v posledním výzkumu hodnotili situaci také o něco méně kriticky než na sklonku roku 2003. Poláci naopak hodnotí stav své ekonomiky podstatně lépe než před dvěma lety, přičemž od ledna 2004 byl zaznamenán další pozitivní posun. V případě Slovenska jsou z minulosti k dispozici pouze údaje z ledna 2002. V porovnání s nimi se celkové hodnocení nezměnilo.

Tabulka 1a: Současná ekonomická situace v ČR (v %)⁴

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	9/04
Dobrá	5	4	4	6	7	12	14	7	6	9
Ani dobrá, ani špatná	29	22	30	37	41	46	47	43	35	37
Špatná	65	72	63	55	49	40	37	49	57	53
NEVÍ	1	2	3	2	3	2	2	1	2	1
Rozdíl +/-	-60	-68	-59	-49	-42	-28	-23	-42	-51	-44

Zdroj: CVVM (IVVM), výzkum Naše společnost

¹ CEORG [The Central European Opinion Research Group] zahrnuje tři instituce zabývající se výzkumem veřejného mínění v České republice [CVVM SOÚ AV ČR - Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR], v Maďarsku [TÁRKI - Társadalomkutató Intézet és Társadalomkutató Informatikai Egyesülés] a v Polsku [CBOS - Centrum Badania Opinii Społecznej].

² V Maďarsku sběr dat proběhl v termínu od 22. června do 1. července 2004 na reprezentativním souboru 1021 respondentů ve věku od 18 let, v Polsku šetření proběhlo ve dnech 9. až 12. července 2004 na reprezentativním souboru 920 dotázaných ve věku od 18 let a na Slovensku sběr dat uskutečnila agentura FOCUS ve dnech 15. až 22. června 2004, přičemž dotazováno bylo 1063 respondentů představujících reprezentativní vzorek slovenské populace starší 18 let. V České republice se z kapacitních důvodů šetření uskutečnilo až v první polovině září. Samotné terénní šetření probíhalo od 13. do 20. září 2004 a zúčastnilo se jej 1053 respondentů ve věku od 15 let. Uvedená data prezentují výsledky za dotázané od 18 let.

³ Otázka: "Jak byste hodnotil současnou ekonomickou situaci v naší zemi? Je podle Vás velmi dobrá, dobrá, ani dobrá, ani špatná, špatná, velmi špatná?"

⁴ Údaje za respondenty ve věku od 18 let.

Tabulka 1b: Současná ekonomická situace v Maďarsku (v %)

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	12/03	6/04
Dobrá	7	3	6	8	9	8	12	8	4	4
Ani dobrá, ani špatná	50	44	46	48	52	53	56	56	48	51
Špatná	39	49	44	41	34	35	28	31	45	40
NEVÍ	4	4	4	3	5	4	4	5	3	5
Rozdíl +/-	-32	-46	-38	-33	-25	-27	-16	-23	-41	-36

Zdroj: TÁRKI, Maďarsko

Tabulka 1c: Současná ekonomická situace v Polsku (v %)

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	7/04
Dobrá	13	10	12	7	9	5	3	4	6	7
Ani dobrá, ani špatná	33	30	33	31	29	21	18	27	27	31
Špatná	49	53	50	59	58	71	75	64	62	56
NEVÍ	5	7	5	3	4	3	4	5	5	6
Rozdíl +/-	-36	-43	-38	-52	-49	-66	-72	-60	-56	-49

Zdroj: CBOS, Polsko

Tabulka 1d: Současná ekonomická situace na Slovensku (v %)

	1/02	6/04
Dobrá	2	2
Ani dobrá, ani špatná	25	27
Špatná	72	70
NEVÍ	1	1
Rozdíl +/-	-70	-68

Zdroj: FOCUS, Slovensko

Pozn.: „Dobrá“ představuje součet podílů „velmi dobrá“ a „dobrá“, „špatná“ je součtem podílů „špatná“ a „velmi špatná“.

V očekávání nejbližšího ekonomického vývoje⁵ se naši občané spolu se Slováky projevují výrazně pesimističtější než Poláci nebo Maďaři. Zhoršení ekonomické situace v obou zemích očekávají asi dvě pětiny respondentů, zatímco se zlepšením počítá necelá pětina. V případě ČR to ovšem znamená podstatné zlepšení oproti počátku roku, kdy zhoršení ekonomické situace předpokládala polovina dotázaných a příznivý vývoj jen o málo více než desetina. I tak ovšem expektace zůstávají mnohem pesimističtější, než byly v období let 2000 až 2002. Na Slovensku jsou očekávání poněkud méně nepříznivá než v roce 2002. V případě Maďarska a Polska jsou názory ohledně dalšího vývoje ekonomické situace navzájem velmi podobné s tím, že mírně převažují optimistické hlasy nad pesimistickými a že polovina dotázaných nepředpokládá změnu jedním či druhým směrem, což ovšem v kontextu výše uvedeného kritického hodnocení současné ekonomické situace také není příliš radostné zjištění. Nicméně očekávání Poláků v tomto směru jsou vůbec nejlepší od počátku našich společných výzkumů v této oblasti, naopak Maďaři jsou ve svých expektacích výrazně skeptičtější, než byli zejména počátkem roku 2002 (viz tabulky 2a až 2d).

⁵ Otázka: "Myslíte si, že se v příštím roce ekonomická situace v ČR velmilepší, trochu selepší, nezmění se, trochu se zhorší, velmi se zhorší?"

Tabulka 2a: Očekávaný vývoj ekonomické situace ČR v příštím roce (v %)⁶

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	9/04
Zlepší se	10	11	17	16	16	22	23	14	13	19
Nezmění se	40	42	46	53	46	54	43	42	31	35
Zhorší se	43	39	25	21	26	16	24	38	50	39
NEVÍ	7	8	12	10	12	8	10	6	6	7
Rozdíl +/-	-33	-28	-8	-5	-10	+6	-1	-24	-37	-20

Zdroj: CVVM (IVVM), výzkum Naše společnost

Tabulka 2b: Očekávaný vývoj ekonomické situace Maďarska v příštím roce (v %)

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	12/03	6/04
Zlepší se	31	19	21	22	27	28	31	29	19	22
Nezmění se	39	39	43	44	46	47	47	40	39	50
Zhorší se	21	33	27	26	19	17	9	20	33	18
NEVÍ	9	9	9	8	8	8	13	11	9	10
Rozdíl +/-	+10	-14	-6	-4	+8	+11	+22	+9	-14	+4

Zdroj: TÁRKI, Maďarsko

Tabulka 2c: Očekávaný vývoj ekonomické situace Polska v příštím roce (v %)

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	7/04
Zlepší se	21	15	16	13	15	14	14	18	17	23
Nezmění se	41	44	52	47	50	52	50	50	44	50
Zhorší se	27	29	22	29	26	24	28	22	27	16
NEVÍ	11	12	10	11	9	10	8	10	12	11
Rozdíl +/-	-6	-14	-6	-16	-11	-10	-14	-4	-10	+7

Zdroj: CBOS, Polsko

Tabulka 2d: Očekávaný vývoj ekonomické situace Slovenska v příštím roce (v %)

	1/02	7/04
Zlepší se	8	16
Nezmění se	42	36
Zhorší se	40	38
NEVÍ	10	10
Rozdíl +/-	-32	-22

Zdroj: FOCUS, Slovensko

Pozn.: „Zlepší se“ představuje součet procentních podílů odpovědí „velmi se zlepšit“ a „trochu se zlepšit“, „zhorší se“ je součtem procentních podílů odpovědí „trochu se zhoršit“ a „velmi se zhoršit“.

Materiální životní podmínky svých domácností⁷ (viz tabulky 3a až 3d) vnímají obyvatelé České republiky spíše příznivě. V posledním šetření 27 % Čechů označilo materiální životní podmínky své domácnosti za dobré, 48 % za „ani dobré, ani špatné“ a zbývajících 24 % za špatné. V porovnání s lednovým šetřením se sice snížil podíl hodnocení „dobré“ ve prospěch podílu vyjádření „ani dobré, ani špatné“ materiální životní podmínky, ale z dlouhodobého hlediska aktuální stav odpovídá úrovni, kterou zaznamenala většina šetření uskutečněných v letech 2000 až 2003 a ze které výsledek šetření provedeného v lednu 2004 mohl představovat pouze náhodný výkyv.⁸ Zejména oproti Maďarsku a Slovensku vyznívá hodnocení materiálních životních podmínek

⁶ Údaje za respondenty ve věku od 18 let.

⁷ Otázka: „Jak byste hodnotil současné materiální životní podmínky Vaší domácnosti? Jako velmi dobré, spíše dobré, ani dobré, ani špatné, spíše špatné, velmi špatné?“

⁸ Porovnání výsledků v případě podobně laděné otázky, která se týká hodnocení životní úrovně domácnosti respondenta a která byla zjišťována souběžně s hodnocením materiálních životních podmínek domácností, žádný podobný posun mezi lednem a zářím 2004 neukazuje, což hypotézu o náhodném výkyvu v rozdělení mezi podíly hodnocení „dobré“ a „ani dobré, ani špatné“ u lednového šetření spíše podporuje.

domácností našich dotázaných lépe, což nakonec v podstatě odpovídá i situaci z hlediska objektivního srovnání životní úrovně, která je v ČR v průměru vyšší. V případě Polska se ovšem hodnocení materiálních životních podmínek domácností v posledním výzkumu citelně přiblížilo hodnocení českých respondentů. Pozvolné zlepšování, které je v Polsku patrné od roku 2003, koresponduje i s dříve zmiňovaným posunem v hodnocení ekonomické situace. Naproti tomu Maďari v současnosti hodnotí materiální životní podmínky svých domácností o poznání hůře než v loňském roce. Výsledky zjištěné letos na Slovensku se nikterak neliší od toho, jak Slováci vnímali materiální životní podmínky svých domácností na počátku roku 2002.

Tabulka 3a: Hodnocení současných materiálních životních podmínek domácnosti respondenta v ČR (v %)⁹

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	9/04
Dobré	24	24	27	23	29	31	27	25	34	27
Ani dobré, ani špatné	50	48	50	52	44	47	48	50	42	48
Špatné	26	27	23	25	27	22	25	24	24	24
NEVÍ	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
Rozdíl +/-	-2	-3	+4	-2	+2	+9	+2	+1	+10	+3

Zdroj: CVVM (IVVM), výzkum Naše společnost

Tabulka 3b: Hodnocení současných materiálních životních podmínek domácnosti respondenta v Maďarsku (v %)

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	12/03	6/04
Dobré	9	9	8	9	8	7	10	12	17	10
Ani dobré, ani špatné	60	54	56	53	58	59	56	63	56	60
Špatné	31	37	36	38	34	34	33	25	27	30
NEVÍ	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Rozdíl +/-	-22	-28	-28	-29	-26	-27	-23	-13	-10	-20

Zdroj: TÁRKI, Maďarsko

Tabulka 3c: Hodnocení současných materiálních životních podmínek domácnosti respondenta v Polsku (v %)

	2/99	7/99	1/00	7/00	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	7/04
Dobré	21	19	22	19	21	21	23	24	24	26
Ani dobré, ani špatné	45	47	46	48	46	45	43	45	45	45
Špatné	34	34	32	33	33	34	34	31	31	29
NEVÍ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rozdíl +/-	-13	-15	-10	-14	-12	-13	-11	-7	-7	-3

Zdroj: CBOS, Polsko

Tabulka 3d: Hodnocení současných materiálních životních podmínek domácnosti respondenta na Slovensku (v %)

	1/02	7/04
Dobré	16	16
Ani dobré, ani špatné	47	49
Špatné	37	35
NEVÍ	0	0
Rozdíl +/-	-21	-19

Zdroj: FOCUS, Slovensko

Pozn.: „Dobré“ představuje součet podílů „velmi dobré“ a „spíše dobré“, „špatné“ je součtem podílů „spíše špatné“ a „velmi špatné“.

⁹ Údaje za respondenty ve věku od 18 let.

Jak ukazují údaje v tabulkách 4a až 4d, z hlediska očekávání vývoje materiálních životních podmínek domácnosti v příštím roce¹⁰ jsou naši občané poněkud pesimističtější nejen než Maďaři a Poláci, ale dokonce i než Slováci, ačkoli v jejich případě je zaznamenán rozdíl minimální, v podstatě na hranici statistické chyby při dané velikosti souborů dotázaných. V září 2004 30 % českých občanů očekávalo zhoršení materiálních životních podmínek svých domácností v průběhu jednoho roku, 15 % naopak předpokládalo určité zlepšení a 45 % počítalo s udržení momentálního stavu. Tento výsledek představuje jisté zlepšení oproti lednu 2004, ale v porovnání s pololetím roku 2001 či počátkem roku 2002 jsou posledně zjištěná očekávání podstatně horší. Po předchozím propadu se expektace ohledně materiálních životních podmínek zlepšily také v Maďarsku, ačkoli stále zůstávají pod úrovní z let 2002 a 2003. Očekávání Poláků se v posledních dvou letech v podstatě nemění, přičemž oproti období 2001 – 2002 jsou mírně příznivější, zvláště pak vezmeme-li v úvahu i vylepšené hodnocení současného stavu materiálních životních podmínek domácností, o kterém byla zmínka v předchozím textu. Na Slovensku oproti roku 2002 lehce vzrostl podíl lidí, kteří v horizontu jednoho roku očekávají zlepšení materiálních životních podmínek svých domácností.

Tabulka 4a: Očekávaný vývoj materiálních životních podmínek domácnosti respondenta v ČR v příštím roce (v %)¹¹

	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	9/04
Zlepší se	14	28	22	11	12	15
Nezmění se	49	41	50	54	46	45
Zhorší se	27	21	20	29	36	30
NEVÍ	10	10	8	6	6	10
Rozdíl +/-	-13	+7	+2	-18	-24	-15

Zdroj: CVVM (IVVM), výzkum Naše společnost

Tabulka 4b: Očekávaný vývoj materiálních životních podmínek domácnosti respondenta v Maďarsku v příštím roce (v %)

	1/01	7/01	1/02	1/03	12/03	6/04
Zlepší se	21	23	27	25	16	18
Nezmění se	46	47	51	50	52	56
Zhorší se	28	24	14	17	27	20
NEVÍ	5	6	8	8	5	6
Rozdíl +/-	-7	-1	+13	+8	-11	-2

Zdroj: TÁRKI, Maďarsko

Tabulka 4c: Očekávaný vývoj materiálních životních podmínek domácnosti respondenta v Polsku v příštím roce (v %)

	1/01	7/01	1/02	1/03	1/04	7/04
Zlepší se	16	11	14	13	16	15
Nezmění se	56	57	57	67	60	63
Zhorší se	27	21	29	19	22	20
NEVÍ	1	11	0	1	2	2
Rozdíl +/-	-11	-10	-15	-6	-6	-5

Zdroj: CBOS, Polsko

¹⁰ Otázka: „Očekáváte, že materiální životní podmínky Vaší domácnosti se v příštím roce velmi zlepší, trochu zlepší, nezmění se, trochu se zhorší, velmi se zhorší?“

¹¹ Údaje za respondenty ve věku od 18 let.

Tabulka 4d: Očekávaný vývoj materiálních životních podmínek domácnosti respondenta na Slovensku v příštím roce (v %)

	1/02	6/04
Zlepší se	12	17
Nezmění se	46	46
Zhorší se	27	27
NEVÍ	15	10
Rozdíl +/-	-15	-10

Zdroj: FOCUS, Slovensko

Pozn.: „Zlepší se“ představuje součet procentních podílů odpovědí „velmi se zlepši“ a „trochu se zlepši“, „zhorší se“ je součtem procentních podílů odpovědí „trochu se zhorši“ a „velmi se zhorši“.

Podrobnější analýza ukázala, že příznivěji ekonomickou situaci i materiální životní podmínky vnímají mladí lidé ve věku od 15 do 19 let, studenti, dotázaní s dobrou životní úrovní, ti, kdo důvěřují současné vládě, a voliči ODS nebo ČSSD, zatímco stoupenci KSČM a důchodci jsou v obou směrech více kritičtí. Své materiální životní podmínky jako dobré pak častěji hodnotí také absolventi vysokých škol, podnikatelé a vysoce kvalifikovaní či vedoucí pracovníci. Naopak za špatné je ve zvýšené míře považují nezaměstnaní a nekvalifikovaní dělníci. Optimismus v očekáváních přitom vždy velmi silně koreluje s pozitivním hodnocením současné situace, což znamená, že zlepšení ekonomické situace země nebo materiálních životních podmínek svých domácností očekávají vesměs zejména ti, kdo jako dobrý hodnotí i jejich aktuální stav. Naopak lidé kritičtí k současnému stavu nejčastěji předpokládají další zhoršování.